

Ýsmail Gaspýralý

Türk dünyasýnýn büyük düþünce adamlaryndan ve reformistlerinden biri olan Gaspýralý Ýsmail Bey, Kýrým Harbi (1853-1856) piddetiyle devam ederken, Bahçesaray'a iki saat mesafedeki Avcýköy'de dünyaya geldi. Babasýnýn dođduđu köye nisbetle Gaspirinski (Gaspýralý) lâkabýný alan Ýsmail Bey'in çocukluđu, Kýrým Türk kültürünün beþiði olan Bahçesaray'da geçmiþ ve bu ruhunda, sokaklarý, camileri, evleri ve özellikle Hansarayý ile, silinmez Ýzler býrakmýþtır.

Henüz on yaþýndayken Akmesçit lisesine gönderilen Ýsmail, orada Ýki sene kaldýktan sonra Varonej þehrindeki askerî okula nakledildi. Daha sonra Moskova Askerî Ýdadisi'ne gitti. Gaspralý bu dönemde en çok etkisinde kaldýđý olay Ruslar'ýn özelliklerle karþýlýđýndan beslenen Panslavizm politikalarýdır. Genç Ýsmail buna karþý tepki koymak istemektedir. Bu yüzden okuldan ayrılan Gaspralý Zincirli Medresesi'nde Rusça öđretmeni olarak göreve baþladı. Bir buçuk yıl kadar süren bu görevi saygıyla bol bol okuyarak Rus edebiyatý ve fikir akýmlarý hakkında esaslý bilgiler edinen Ýsmail Bey, bir yandan da Rus basýnýný takip ederek politik geliþmeleri ve Rusya'nýn içte dýþta izlediði politikayý daha Ýyi kavramaya çalyþtı. Ýleride kafasýný çok meþgul eden "sosyalizm" hakkýnda da hayatýnýn bu döneminde epeyce bilgi edinen Gaspýralý, 1869 yýlýnda maapý 600 rubleye çýkarýlarak Yalla'da Dereköy mektebine tayin edildi, burada da iki yıl kaldýktan sonra, Bahçesaray'a dönerek yeniden Zincirli Medresesi'nde Rusça dersleri vermeye baþladı. Gaspýralý, o zamana kadar kafasýnda teþekkül eden "yenilikçi" fikirleri ilk olarak Zincirli Medresesi'nde uygulamaya çalyþtı, talebelerine, asýl görevi dýþýnda "usul-ü cedid" (yeni metod)'le Türkçe dersleri verdi. Medreselerde uygulanan "skolastik" eđitim tarzýný da eleþtirmeye baþladı. Fakat bu metod ilk baþlarda tepkiyle karþýlandı. Gaspralý'nýn en büyük hedeflerinden biri Ýstanbul'a gitmekti. Ýstanbul'a giderek zabit olmayý istiyor fakat varýda býraktýđý eđitim buna engel olacađýný düþünüyordu. Bu sebepten dolayý da 1871 yýlýnda Paris'e giderek varýda kalan eđitimini tamamladı. Gaspralý 1874 sonlarına kadar Paris'te kaldý. Ýsmail Bey, Paris'ten Ýstanbul'a gitmiþ fakat bir türlü ideali olan memuriyeti yapma fýrsatý bulamamýþtı. Yazarlýk hayatý da bu dönemde baþladı. Zabitlik hayalinin gerçekleþemeyeceđini anlayınca, 1875 kýyýnda Kýrým Gaspýralý, 1878'de Bahçesaray belediye baþkanlýđına seçilinceye kadar baþka hiç bir iþle uğraþmadý, sadece okudu ve milletini hayatýný inceledi. Gaspýralý Ýsmail Bey, 1878 yýlýnda Bahçesaray belediye baþkanlýđına seçildi; bu görev sayesinde düþünce yenilikleri gerçekleþtirebileceđini zannediyordu, ne var ki önüne yine bazı engeller çýktý. Belediye baþkanı olarak görevlerini -büyük imkânsýzlýklara rađmen-yerine getirmeye çalyþýrken, aslý misyonunu da hiç unutmayan Gaspýralý, 1879 yýlýnda, bir gazete çýkararak Rus hükümetine müracaat ettiyse de, bu müracaatý reddedildi. Fakat o, mutlaka yayýn yoluyla millete hizmet etmek istiyordu. 1881 yýlýnda, "Genç Molla" müstear adý ile, ileride kitap olarak da yayýnlanacak olan "Russkoe Musulmanstovo" (Rusya Müslümanlarý) baþlıklı makalelerini yazarak Akmesçit'te çýkan "Tavrida" gazetesinde yayýnlandı. Gaspýralý, izin alamamasýna rađmen, gazete çýkarma fikrinden asla vazgeçmemiþtir. Bunun için, zemin yoklamak amacıyla, 1881 yýlýndan baþlayarak "Tong" "Ay", "Güneþ", "Yıldız", "Mir'at-i Cedid" gibi çeþitli adlarla küçük risaleler yayýnlamaya baþladı. Ne var ki, Rus sansürü, bu risaleleri yayýnýný, adlan baþka olsa da gazete hüviyeti taþýdýklarý gerekçesiyle çok geçmeden yasaklayacaktır. "TERCÜMAN" Gazetesini çýkarabilmek için tam dört yıl mücadele verdi, defalarca Petesburg'a giderek müracaatlarda bulundu ve nihayet 1883 yýlýnda, Türkçe kýsmý aynen Rusçaya da tercüme edilmek þartıyla "Tercüman-ý Ahval-i Zaman"ý yayýnlama iznini kopardı. Ancak Ýstanbul'da çýkardýđý "Tercütman-ý Ahval"dan alan bu gazetenin Rusça adý da "Perevotcik" olacaktý. Zühre Haným'ýn ziyaretinde annesinden kalan kıymetli elbiseleri satarak elde ettiði paraya, 300 ruble kadar abone parasýný da ilave ederek eski bir makine ve bir miktar hurufat alan Gaspýralý, ilk nüshayý 10 Nisan 1883'te çýkardı. Tercüman, Rusya'da çýkan ilk Türk gazetesi oldu, deđildi, ama yaygýnlýđý ve oynadýđý rol bakýmýndan en önemlisiydi. 1903 yýlýna kadar haftalýk, 1903-1912 arasýnda haftada bir kez bazan üç defa, Eylül 1912'den sonra da günlük olarak tam 33 yıl yaþadı ve 1916 yýlýnda kapandı. Küçük boyda dört sayfa olan gazete çýkmaya baþlayan Tercüman çok geçmeden, devrin þartlarına ve okur yazarlýk oranýna göre çok yüksek sayýlabilecek tirajlara ulaþtı. Kafkasya, Kazan, Sibirya, Türkistan, Çin, hatta Ýran ve Mýsýr'da satýlan Tercüman'ýn büyük baþarýsý, Gaspýralý'nýn sadece Rus okurlarýna deđil, bütün müslümanlarýn meseleleriyle yakýnda ilgileniyordu. Bu ayný zamanda Dilde birlik fikrinin hayata geçmesi için dilin kullanýlmasýnda önemli bir misyon yerine getirilmesi anlamýna geliyordu. 1905 bunalýmýndan sonra Kazan'da, Kafkasya'da, Türkistan'da ve Kýrým'da yayýnlanan 35'ten fazla gazete ve dergide, çok sayýda hikâye ve romanda "Gaspýralý" dilinde kullanýlmýþtır. MÜSLÜMAN ÝTTÝFAKI Tercüman gazetesi sayesinde geçmiþte hayali olan Dilde birlik fikrinin yanýsýra usul-ü cedid okulunu da oluþturan ve yaygýnlaþtıran Gaspýralý Ýsmail Bey'in 1905 Ýhtilali'nden sonra Rusya Müslümanlarýnýn ittifaký gayesiyle toplanan üç kongrede de önemli roller oynadı. Eđitim meselesinin ađýrlýklý olarak ele alýndýđý III. Kongre'de "dil birliði" ile ilgili çözümler bütün Rusya Müslümanlarýna resmen kabul ettirdi. (1906). "Usul-ü cedid" hareketinin baþarýsý ve Ekim Manifestosu 'ndan sonra Müslümanlarýn kazandýđý hürriyet, öte yandan "Müslüman Ýttifaký" için yapýlan kongreler Gaspýralý'nýn cesaretini arttırdý. Gelecekteki faaliyetler, onun Türk birliđinin daha ileri bir merhalesi olarak Ýslâm birliđini hedeflediđini, fikrî yapýsýnýn Türkçü olduđu kadar, Ýslâmî nitelik de taþýdýđýný göstermektedir. Nitekim 1907'de, Kahire'de bir "Ýslâm Kongresi" toplayabilmek için büyük gayret sarf etti. 1907'de Hindistan'a gitti ve Bombay'daki "Encümen-i Ýslamiye"nin toplantýlarına katýlarak görüþlerini anlattý. Meprutiyet'in ilanýndan sonra Ýstanbul'a gelmiþ ve büyük bir heyecanla karþýlanmýþtır (1909). Türkiye Türklüđüne büyük bir ilgi duyan Gaspýralý, Kýrým basýnýna karþý Türkiye'yi savunmaktan, aleyhteki yazýlara cevap vermekten asla çekinmemiþti. Birinci Dünya Savaþý arifesinde Ýstanbul'a tekrar gelerek Türkiye'yi savaþa girmemesi hususunda uyarmaya çalyþan Gaspýralý, Türk dünyasýnýn yetiþtirdiði nadir zekalardan biriydi, büyük bir mücadele adamý ve gerçekten inanmýþ bir idealisti. Gaspýralý Ýsmail Bey, 11 Eylül 1914 Cuma günü Bahcesaray'da vefat etti. Ertesi gün muhteþem bir cenaze töreniyle, Mengligiray Han türbesi civarýnda toprađa verilen büyük idealistin ölümu, bütün Ýslâm dünyasýnda çok büyük bir teessür uyandırdý. Devamý : <http://www.ismailgaspirali.org>